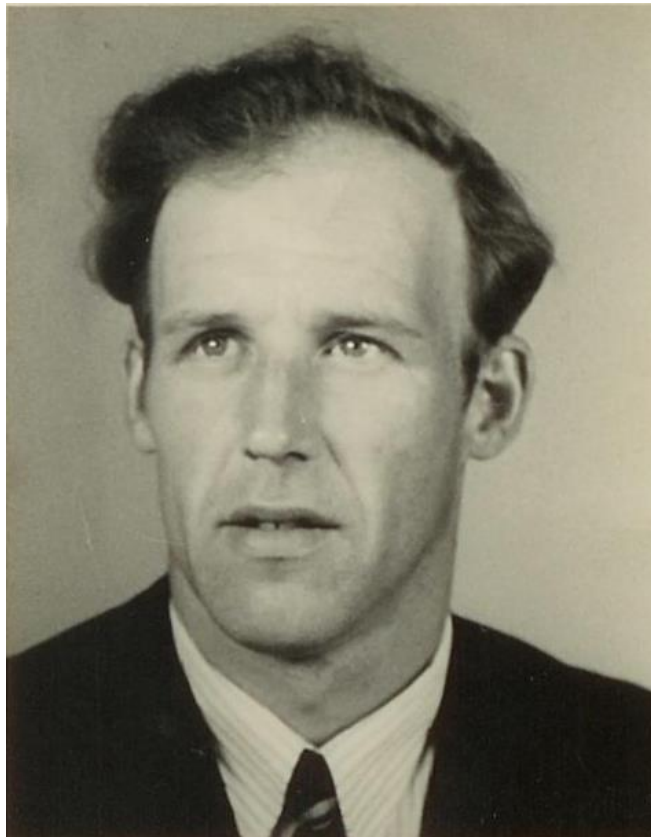

Samtaler med

Reidar Bang Hansen

om krig og liv

*Jeg minnes dag og kveld
jeg satt på styrbord fore utkikk
ingen kan ta fra meg
eller befri meg fra disse minner,
hele julen 1943*

Reidar Bang Hansen

Innholdsregister

Innledning	3
Før krigen.....	5
På fiske med Vegard	7
I militæret.....	9
Krigsutbruddet	12
Oslo	12
Gratangen	13
Flukten til Sverige	14
Reisen til England.....	16
Eskdale	17
Stord	18
D-dagen	25
Nordhav II.....	26
Etter krigen.....	28
Etterord	33

Innledning

Følgende beretning ble til etter en rekke samtaler jeg hadde med Reidar i tiden 2004 til 2005. Jeg var da flere ganger på besøk hos han i Slyngeveien i Kristiansund. Ganske mange «supplerende» telefonsamtaler har det også vært. Ved noen anledninger var også Anlaug og Linda til stede i Slyngeveien. Vi hadde mange koselige kvelder, noen i de sene nattetimer med cognac'en på bordet! Mens han sitter i gyngestolen, med hendene om stokken sin og med tikkingen fra vegguret som bakgrunnsteppe forteller han om fordoms tider. Da kom innsikten om at noe av dette burde noteres ned for ettertiden. En del av hendelsene han har vært med på nevnes faktisk i historiebøkene. Det er heller ikke til å legge skjul på at en del av disse hendelsene Reidar forteller om har satt sitt preg på ham og videre på familien, og mange minner ønskes ikke velkommen. Enkelte stunder er han pratsom, andre stunder mer tilbakeholden og taus. Ofte kommer historiene hulter til bulter og han roter litt og blander ting sammen. Det har derfor vært litt av et puslespill å få satt alt i rett rekkefølge og sammenheng.

Dessverre har også mye gått i glemmeboken, således startet dette arbeidet alt for sent. Men kanskje var han ikke klar til å fortelle før nå. Noen av opplysningene han kommer med avviker også i henhold til «offisielle» historienedtegnelser, men hans historie står som han forteller og har opplevd den. Noen navn, datoer og supplerende informasjon er dog flettet inn.

1.mai henger flagget på verandaen ute. Mot kvelden skal flagget tas inn, og mens han ruller sammen flagget sier han: «*Jeg har slåst for dette flagget!*»

Eirik Solbjør
Mars 2016

Før krigen

Reidar Bang Hansen ble født 28.mai 1919 og tilbrakte barneårene på Moan i Gratangsbotn. Foreldrene het Albert Demandus Hansen og Berntine Johansen. De bodde i et hus som far til Berntine hadde satt opp, med fine utskjæringer og en stor fin hage. Det var alltid livlig på gården. Vinter som sommer var det hele tiden ting som måtte gjøres. Store marker ble slått med ljå, og der ikke ljåen nådde, ble gresset plukket for hånd. Ikke et gresstrå ble igjen. Og det var kamp om gresset, for det var mange «tyvgeiter». Tyvgeiter er *«geitejævler som går gjennom alle gjerder som finnes»¹*. Derfor var det mange gjerder mellom gårdene. Geitene brøt seg gjennom og spiste opp gresset. Geitene tror alltid at gresset er grønnere på andre siden av gjerdet, sier Reidar. Gresset ble tørket på marka og på hesjer. *«Låven var steike stappa av høy, enda måtte vi ha to svære høystakker utenfor»²*, minnes han. I tillegg hadde de potet, korn, bær og rabarbra. På gården hadde de 5-6 kyr, hester, geiter, sauer og høner. Den

gamle steinfjøsene var full av dyr. Vinterstid drev de med fiske, med line og not. Og lina måtte både lages, repareres og angler byttes. Dette ble ofte barna sin jobb.

De var arbeidsomme folk.

Småbruker og fisker Albert var fra Gråfjorden. Om sommeren gikk han til fots over til Narvik på jobb som rallar på Ofotbanen. Til helgen var han tilbake på gården og jobbet utover natten med innhøsting og forskjellig gårdsarbeid. På vinteren var han på fiske i Finnmark. Han jobbet på en båt fra Ibestad i 42 år. Albert slet seg ut på dette arbeidet, men ble likevel 76 år.

Berntine var fra Langmo i Gratangen, og hun var læstadianer. Når andre var i nød, var hun ikke sen om å bistå. Mange finner kom innom og fikk med seg en sekk med høy. Reidar sier at sekkene ble stappet steinharde av høy. Én sekk var én sekk. Albert var kanskje ikke alltid like glad for disse almissene. *«Den som gir til han tigg, skal denges til han ligg»*, brukte han å si. Berntine og Albert fikk 12 barn, Hans Odmar Sakse, Ingeborg Hansen, Eugen, Bjarne, Nelly, Margot, Hjalmar, Åsta, Reidar, Hallfrid, Jenny og Aud. I tillegg bodde det 2 fosterbarn hos dem. Mesteparten av arbeidet med barna tilfalt Berntine, med gårdsbruket i tillegg. Som Reidar sier, *«ho mamma har aldri vært på café»*. Litt hjelp fikk hun likevel fra barna og dem hun selv hjalp.

Moan

Reidar gikk på folkeskolen i Gratangen.³ Den gikk ut på at han var vekselvis 14 dager hjemme og 14 dager på skolen boende på internat. Han gikk tre og et halvt år på denne skolen, men kan ikke huske å ha sett noe form for papirer eller vitnemål etterpå. Han ble konfirmert som fjortenåring, og da var han klar for arbeidslivet! Med et hus fullt av søsken, kunne ikke alle være hjemme. Mor Berntine sin søster Kristine, og hennes mann Sigurd Solbakk, hadde en landhandel og dampskipsekspedisjon i Kjeldebotn. Her fikk Reidar jobb.⁴ Han bodde på et lite rom oppe på loftet de 2-3 årene han jobbet for dem, og så veldig mange turer hjem kan han ikke minnes. Ekteparet hadde en liten gård med litt jord, med en ku i et lite fjøs. Den skulle ha både stell og mat. De hadde en ganske stor butikk. Reidar måtte stå tidlig opp og pakke sukker, tabletter, mel, kaffe og alt mulig i små pakker ferdig til kundene.⁵ Sigaretter solgte de enkeltvis til fire øre stykke. På kaien måtte oljelampene renses, fylles og holdes i orden slik at ikke båtene kjørte i kaien. To til tre ganger i uken kom dampbåter innom, og de skulle ekspederes. Båtene var ofte lastet fulle med tunge papirsekker med mel eller kunstgjødsel. For en ung gutt var det tungt arbeid å få dette i hus. Lønnen var 15 kroner i måneden. Han husker at han en gang kjøpte kjoletøy til de tre yngre søstrene. Det ble de glade for.

Siste gangen han var i Kjeldebotn hadde han samlet seg en stor kasse med tomflasker. Han fulgte med «*Haldis*», som var rutebåten som gikk fra Kjeldebotn, til Narvik. Her fikk han en hel flaske sprit på polet for tomgodset. Dette opplevde han som eventyrlig! Dette var i 1938, før krigen. Den sommeren var så fin minnes han. Det var moderne med blå jakke, grå Oxfordbukse og tøysko.⁶

F.v bak: Hallfrid, Reidar, Jenny, Bjarne, Åsta, Eugen, Margot, Hans, Nelly, Aud, Ingeborg og Hjalmar. F.v foran Albert og Bertine. Bildet et tatt på Moan i anledning konfirmasjonen til Jenny og Aud.

På fiske med Vegard

Da Reidar var omtrent 17 år reiste han ut på fiske med båten *Vegard*. Denne var eid av Thorvald, mannen til Nelly i Gratangsbotn. Albert, far hans, skadet den ene armen sin, så det ble en ledig plass på båten. Denne plassen overtok Reidar. *Vegard* var en 42 fot lang trebåt og de var 7-8 mann om bord.

De måtte være to mann i hver køye, så det var om å gjøre og være gode venner. Som kjent deler gode venner på alt, og Jens fra Gratangen delte sin skabbsmitte med Reidar. Men mor Bertine visste råd. Hun tok han med ned i myra, skar ut en liten firkantet torvbit og leste på han samtidig som hun skrubbet han med torvbitten. Etterpå skulle myrbitten settes tilbake på plass. Han ble fri for skabb. «*Bedre hodeløs enn rådløs*» sier han.⁷

På nyåret var de i Lofoten på fiske med jukse og «snik», en line med 8-10 kroker for vertikalt fiske.⁹ De kom hjem til Gratangen, for så å reise ut igjen på vårparten. Reidar befant seg nå på linefiske i Finnmark. De fisket etter torsk i Barentshavet, og var stasjonert blant annet i Vardø. I dårlig vær var de på land forskjellige steder. En gang i 1938 i Vardø minnes han at de knabbet måseegg på torget der. I Vadsø var de hos «Russe-Marja». Hun var kjent for å koke god sviskegrøt. Det var hardt arbeid å jobbe med lina, den var tung og ofte satt den fast i bunnen. På tur ut til feltene måtte de sitte lange stunder under dekk for å egne. De hadde 10 stamper med line og fire dorjer, lett båter, med i båten.¹⁰ På fiske var alle fire dorjene ute, med

to mann i hver båt. I enden av lina var det «ei ila», ei stang som ble holdt oppe av glasskuler. De satte ut fire liner samtidig. Problemfritt var det ikke, en gang fikk de en så stor floke at de måtte opp på kaien i Vardø med hele stasen for å nøste den opp. Etter at lina var satt måtte de vente 7-8 timer, og den tiden ble benyttet til å spise og sove. Fisken ble stort sett levert i Vardø.

Et minne som sitter tydelig igjen etter denne turen, er at på turen hjemover i april/mai ble landskapet grønnere og grønnere og været ble varmere og varmere jo lengre sørover de kom, til de var hjemme til full sommer.¹¹ Det ble bare én tur på linefiske og han følte at det var nok. Han var krokete i fingrene etter mye tung draging av line.

Litt senere ut på sommeren, rundt juli, var det ut igjen. Nok en gang gikk ferden mot Finnmark, og nå var det seien de var ute etter.¹² De fisket rundt Stjernøya, Sørøya, Hammerfest og helt opp til Honningsvåg. Fisken ble levert på nærmeste bruk, og dem var det mange av i den tiden. De var inn og ut av alle «fjordhull» på leting etter seien, så han ble godt kjent langs kysten etter hvert! De fisket med not. En lettboat ble satt ut i enden av nota, mens båten kjørte ut med nota i en stor sirkel. Når båten kom tilbake mot lettbooten, ble et tau kastet fra lettbooten til båten og nota ble snurpet sammen. En gang Reidar sto i baugen for å ta imot tauet, ble ikke tauet kastet høyt nok, og han fikk ikke tak i det. De fikk derfor ikke lukket nota, og de mistet all fisken. Hele nota måtte kastes opp i båten. Fiskemottakene var stengt i helgene, og det var heller ikke lov å bruke not i helgene. En gang de hadde vært utenfor Sørøya hadde de fått en masse stor sei, gråbeinsei, som de kalte den. Men de kom for sent inn og fikk ikke levert fisken. Derfor måtte de gjøre alt arbeidet med fisken selv.

Siden mottakene var stengt og fisket begrenset i helgene, lå mange av båtene ved kai. I Hammerfest «gikk slaget» som han sier: Hver lørdag var det liv og røre på ungdomshuset.¹³ Mange av basene hadde nok av penger, og dette kom tydelig til uttrykk. Lokalet var plassert oppe ved en skrent. Enkelte festet så hardt at de ble kastet ut og trillet ned hele stien og ned til veien.

De kom hjem tidsnok til slåttonna.

På høsten var de på sildefiske i Gratangen, Lavangen, Gråfjorden, Salangen og Harstad.¹⁴ De fisket også her med not. Dette var før ekkoloddet sin tid, og de måtte lodde etter silda på «gammelt vis» ved at de brukte en lang streng eller tråd med et lodd i enden. De rodde så langsetter med denne. Traff de på sild merket de det på strengen. Da var det full fart med nota for å fange silda. To båter gikk sammen med nota mellom seg som en trål. Slik samlet de silda og fisket den opp. Det var mange om beinet, og fullt av båter. Bare i Gratangen var det 10-15 båter med mannskap som prøvde å tjene til livets opphold. Det var derfor lite penger å hente på dette. Så han tenkte at «her skal jeg sette staven igjen». Men alt i alt ble det noen turer med Vegard.

En sommer etter var han i Bardufoss på leting etter jobb. Det var en del aktivitet der i forbindelse med utbygging av flyplassen. Men det ble visst ikke så mye jobb på han der.

Reidar minnes livet i Gratangen.¹⁵ «Da var det unger på hver gård. Det var liv. Da du ble større var det fest på ungdomshuset». Ungdomshuset bygde de selv. Det måtte bygges to ganger for det første brant ned! «Det var storliv i Gratangen. Når vi hadde fest i Gratangen, så kom det Narvikværing. De gjorde ingen ting annet enn å slåst. Da måtte vi banke dem og sende dem tilbake», humrer han. De brukte også kjøre til Salangsdalen, indre Troms, på

lørdagene. Her var de på fest. Han *Olaf Stormo*¹⁶ hadde en Ford, en lastebil. På innerlomma hadde han en lommelerke. Den måtte alltid være med. Jo fullere han ble, jo fortere kom de fram. Men de kjørte aldri i grøfta!

I militæret

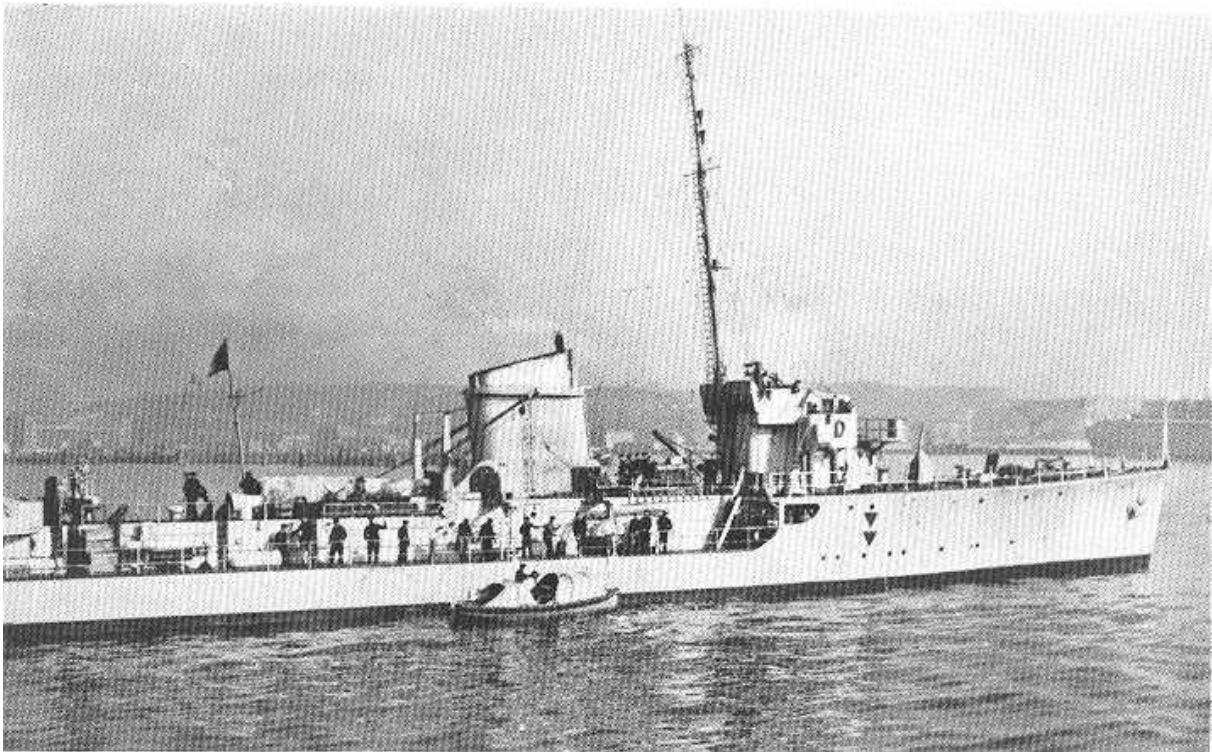
Reidar ble innkalt til verneplikt i 1939. Han deltok først på en kort sesjon i Tromsø og reiste deretter direkte til Horten. Han valgte selv sjøforsvaret, for han hadde hørt så mye negativt om de forskjellige «hær-disiplinene». Det måtte derfor være et rent himmelrike å komme på en båt. Han gikk en kort og hektisk rekruttskole fra 9.10.39 til 16.11.39. Her fikk de opplæring i militære ting som våpen og marsjering, «og slikt tull», som han sier. I den tiden ble marinen sine mannskaper forlagt på de gamle panserskipene Harald Hårfagre og Tordenskjold som lå oppankret i havnen. Reidar havnet på det gamle panserskipet Tordenskjold med utskrivingsnummer 9831. Annen teoretisk og praktisk militær opplæring foregikk på land. Det eneste han sier at han husker fra Horten er at det var dårlig mat, at de gikk på eple slang blant de mange epletrærne som var der, og at han fikk sin første tannbørste.

Panserskipet Tordenskjold

Etter rekruttiden hadde de en stor oppstilling, og han og en kar fra Alta ble plukket ut og fordelt til en båt som het *Gyller*. De reiste deretter opp til Tromsø, og der mønstret de ombord på torpedojageren *Gyller* senhøsten 1939. De andre fra det samme kullet gikk i hovedsak om bord i *PS Norge* og *PS Eidsvoll* som også lå i Tromsø ved den tiden. Skjebnens lune skulle ha det til at panserskipene ikke fikk en like god skjebne. 9. april ble begge båtene senket utenfor Narvik. 101 mann fra *PS Norge* døde, og *PS Eidsvoll* gikk ned med 169 mann. På *Gyller* ble Reidar noe han kaller mekanismeskytter på en Bofors kanon som var plassert litt bak

skorsteinen på båten. Det vil si at han betjente et apparat som ble lagt oppå granaten og hylsen for å justere når den skulle gå av.

Gyller

Etter mønstringen på *Gyller* gikk de nordover til Finnmark. Uroligheter i nordområdene hadde ført til at båten ble sendt nordover. Vinterkrigen mellom Finland og Sovjetunionen var da i full gang. Utenfor Kirkenes ryddet de drivminer. Dette var miner som fløt i vannskorpen og drev med strømmen. Minene ble enten beskyttet fra båten til de sank eller eksploderte. En gang rodde de i en lettboat ut til minen og de festet sprengstoff til den, og den ble sprengt. De tok 18-19 miner.

Det var svært kaldt vinteren 1939. I Kirkenes torde de ikke å ligge ved kai i frykt for å fryse fast. De var i land flere steder. I Vardø fikk han lånt seg et par ski og tok en tur innover vidda. I Båtsfjord overnattet de en gang, og var på «guttas kveld», en sammenkomst for marinen. Det var mange hyggelige folk her minnes han. I Hammerfest traff han bror sin Hjalmar. Han var på seinot med fiskebåten *Vegard*. Reidar fikk bommet 20 kroner av Hjalmar, siden han var helt blakk. De fikk 50 øre dagen på *Gyller*, og det var jo ikke noe å bli rik av, til tross for at det var en tid da de kjøpte sigarettene enkeltvis til 4 øre stk. På en annen fest i Vadsø traff han tilfeldigvis sin eldste bror Hans. Hans jobbet som oppsynsmann i vegvesenet i Alta, han og kona bodde der. Han hadde oppsynet med veiene, og var tilfeldigvis i Vadsø.

Noen ganger eskorterte *Gyller* hurtigruta mellom byene i Øst Finnmark. Båtene var etter sigende fylt med finlendere som var på tur sørover. Mange av dem var flyktninger. Ellers minnes han at det var en hektisk tid med mye øvelser og beredskap. Krigen hadde begynt å utvikle seg i Europa, og dette påvirket jo selvfølgelig tjenesten om bord.

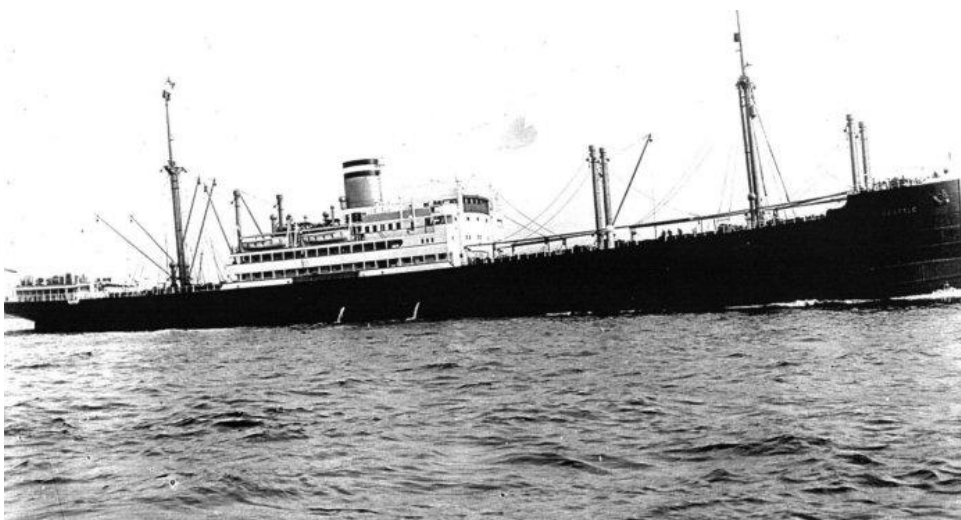
Han husker en episode en gang de var i Jarfjord, i Øst-Finnmark. Rett som det var hadde de skyteøvelser, og de fikk tilvist et punkt på land som skulle beskyttes. Tydeligvis var ikke alle

disse punktene like godt sjekket opp på forhånd, for etter salvene kunne de se vettskremte finner springe til alle kanter.

Gyller befant seg i Øst-Finnmark frem til 1. april 1940. Da satte de kursen sørover. Rundt påsketider overnattet de en natt i Lødingen. Her var det også en sammenkomst med dans og fest for mannskapene om bord. Sør i Europa hadde nå urolighetene begynt å utvikle seg. Polen var okkupert og andre verdenskrig var et faktum.

8. april hadde de kommet så langt som til Egersund, og hadde lagt til kai der. Noen mannskapsskip fra Newcastle på tur til Bergen var også i området. Da kom det noen tyske fly som var veldig nærgående. De ble beordret ut fra kai med høy beredskap, og ammunisjon ble båret ut på dekk, klar til bruk. Flyene tok noen runder og forsvant uten at det ble noe beskytning.

T/J Draug hadde eskortert det tyske handelsskipet *Seattle* over Jæren mot Egersund. 8. april om morgenen klokken 08:30 overlot de eskorten til *Gyller* som eskorterte *Seattle* videre sørover. På den tiden hadde Norge erklært seg nøytralt. *Gyller* og andre båter gikk nøytralitetsvakt, det vil si at de skulle passe på at fremmede båter ikke brøt regelverket, derfor eskorten.

Seattle

Det ble sagt blant mannskapet at *Seattle* var en kanadisk båt, men under eskorten var de en gang så nær at de kunne se mannskapet om bord. Dette var om kvelden, og de kunne se at det var en vakt foran og bak på båten. Det var en oppfatning om bord at de var uniformert, og at det var tyske tropper om bord. Mannskapene på *Gyller* snakket seg imellom at de burde ha senket båten der og da. Utenfor Kristiansand forsvant båten i tåka. Reidar mener bestemt at de fikk beskjed om at de mistet båten i tåka, og at de måtte speide etter den. Om bord på *Gyller* var det en tyskervennlig telegrafist.¹⁷ Han hadde sydd inn et hakekors i lua si. Selv er han i ettertid av den oppfatning at forsvinningsnummeret til *Seattle* hadde sammenheng med den tyskervennlige telegrafisten. Det var jo han som tok imot alle ordrer og meldinger som kom til båten.

Gyller fortsatte og la seg til ved Tollbodbrygga i Kristiansand senere samme kveld. De som ikke hadde vakt fikk landlov, så mange av mannskapet gikk på land der. Reidar selv ble om bord. *Odin*, som var en båt av samme type, lå ved kai på andre siden av sundet da de kom inn.

Mens de lå ved kai kom det ordrer om økt beredskap. En tysk båt, *Rio de Janeiro*, var torpedert utenfor Lillesand tidligere. *Odin* gikk ut for å søke etter overlevende. Mange av mannskapet på *Gyller* var på kino den kvelden, så de kunne ikke gå ut. Det førte likevel til at beredskapen ble økt, og mannskapene ble kalt tilbake fra kinoen. Litt senere kom *Odin* til kai med overlevende.

Krigsutbruddet

Tidlig om morgenen 9.april 1940 gikk alarmeren «Klart Skip». Reidar sprang i stilling bak kanonen bare iført undertøy og «tregakker», som var skinnstøvler med tresåle. Det var alt han rakk å få på seg. Det kom et flyangrep mot byen, samt beskytning av byen fra sjøen. *Gyller* gikk ut fra kai da alarmeren lød. Han skjøt noen skudd med Bofors-kanonen mot noen fly. Han så også at kirketårnet i byen fikk en fulltreffer. Det ble litt roligere etter hvert, så han fikk hentet seg noen klær. Mens de lå ute på sundet med «Klart Skip» og ladde kanoner, dukket det plutselig opp en ubåt. De satt klare med våpnene rettet mot den og var nære ved å skyte, men det ble avverget i siste øyeblikk. Det var den norske ubåten *B5*. Den la seg nesten helt inntil *Gyller* før den kjørte bort.

Etter en stund fikk *Gyller* kontraordre, og gikk mot kai igjen for å bunkre. De så at det kom et tysk krigsskip mot dem, mest sannsynlig *Tsingtau*, en båttype de kalte supply-båt. Skipet var så høyt at de så styrhuset over en odde/holme i havna. NK Folke Johannesen ønsket å åpne ild mot skipet, men kapteinen ville ikke det. Ved kaien ble de omringet av 3-4 e-båter (enemy-boat, schnellboote; små hurtiggående torpedobåter) og *Tsingtau* nesten før de rakk å få trossene i land. *Gyller* ble da overtatt av tyskerne. Etter dette ble mannskapene om bord i båten for å ordne opp i saker og ting. Også muligens for å lære tyskerne å behandle båten. Det hele var u dramatisk. Noen tyskere var om bord og det sto noen tyske vakter ved landgangen. Han husker ikke at de følte frykt for det som skjedde, men mange var ganske forbannet. Dette merket vel tyskerne, og de ønsket ikke noe opprør om bord. Derfor fikk de ganske stor frihet, og fikk faktisk lov til å forlate båten som de ville. Han husker at en av de siste dagene på båten, mens de satt ved bordet og spiste, viste telegrafisten ham hakekorset han hadde sydd i lua si. Han torde å vise det fram nå som båten var besatt av tyskere. Ellers så hadde mannskapet om bord klare holdninger til tyskerne. Som en fotnote til dette kan det nevnes at de hemmelige papirene til *Gyller* ble raskt funnet av tyske marinedykkere. *Gyller* er den eneste av erobrede skip i Kristiansand hvor et slikt funn er nevnt i tyske kilder.

Etter to dager på båten ble de om kvelden bedt om å forlate båten. Han pakket det han fikk plass til i sekken, resten måtte han la ligge. De norske menige ble dimittert, mens offiserene måtte for en tid gå i krigsfangenskap.

Seattle, som forsvant i tåka, kom i kryssild mellom Oddernes Festning (festningen på Odderøya) og tyske skip. Den sank etter noen dager i brann, og er i dag et yndet dykker-objekt.

Oslo

Etter at de var satt på land prøvde de å finne seg et tog til Oslo. Der var det litt mer organiserte motstandsstyrker. Ting var naturligvis litt kaotisk, så de måtte vente noen timer

før det var noe tog å oppdrive. De kom seg til slutt på et tog og reiste til Oslo. De hadde en stopp i Larvik. Her kjøpte de seg noen sivile klær, en jakke og lue. De hadde jo bare uniform, og det var ikke så lurt med tyskere overalt. I Oslo ble de først plassert på et herberge, men her var det så mange «lassiser» at de ikke ville bo lenge der. Røde Kors ordnet da med overnatting i Vestre Aker kirke. Her hadde Røde Kors ordnet med sengetøy og alt. Men noen likte tydeligvis ikke den ordningen, for de hadde knapt rukket å komme i orden før de fikk kontrabeskjed. Nå ble de flyttet til Ris Skole. Her ble de heller ikke så lenge, og de endte til slutt opp på Eckbos kursted i Jegerveien 4 (Slemdal).

I Jegerveien 4 var det visst bra. Han sier at stedet var benyttet av «overklassefolk» som var der for å slanke seg. De ble kjent med de som drev stedet, og hadde det derfor bra der. Tiden ble benyttet til å ta forskjellige strøjobber for å få litt penger i kassa. De hjalp damene i vaskeriet, og rullet klær og forskjellig. Han kjøpte seg en fin lys sommerdress, som han rakk å bruke én gang før han reiste til Sverige. Etterpå hadde Hjalmar tatt dressen og sydd den om. De reiste også en tur til Horten for å hente de sivile klærne som de hadde der. Dette gikk greit, til tross for at tyskerne hadde overtatt basen. Han ble i Jegerveien 4 til kampene nordpå var over.

Det var også snakk om å prøve og komme seg til England. De var i kontakt med en kaptein i den anledning. De planene ble midlertid forpurret, muligens av noen tyskere. Derfor ble det ikke noe av. Skulle de komme seg til England måtte turen gå via Ålesund, men det gikk en del rykter om sabotasje der oppe, og mange ble tatt. Reidar nevner også Rinnan som opererte i regionen der, men om dette var kjent allerede i 1940 er mer usikkert. Det var uansett en oppfatning at det var forbundet med en del risiko å ta den veien.

Reisen gikk derfor hjemover til Gratangen i løpet av juli 1940, og han kom tilbake midt i slåttonna. Da var kampene slutt nordpå, og Norge hadde kapitulert. Huset på Moan hadde skader etter skyting, men familien var i god behold.

Gratangen

Hjemme fikk han høre om de prøvelsene familien hadde blitt utsatt for under krigsutbruddet. Krigen hadde først meldt sin ankomst til Gratangen ved at franskmennene hadde kommet. De kom sjøveien og okkuperte huset deres. Familien måtte ta med seg sengetøyet og reise til fjells. Der bodde de i noen steinhuler så lenge det stod på. Franskmennene hadde med seg bøffelkjøtt, store lår som hang på siden av hestene. Dette stekte de og spiste. Noe av dette kjøttet delte de også med dem som var jaget til fjells. Franskmennene gikk fort lei av bøffelkjøtt, og det ble sagt at de spiste alt de kom over, både hunder og katter forsvant fra gårdene. Da tyskerne angrep Frankrike, pakket de sammen snippveskene sine og reiste med de samme båtene de hadde kommet, og folk fikk tilbake husene sine.

Det gikk ikke lang tid, så kom tyskerne over fjellet. Folk rømte husene sine etter hvert som tyskerne kom ned i bygda. Huset på Moan hadde en stor kjeller, omkranset av en kraftig steinmur, nesten en meter tykk. En fjøs bygd av stein hadde de også. Derfor opplevde de at folk kom til dem for å søke ly i kjelleren mens kampene pågikk. Nervøse og stressede tyskere stormet inn i huset og åpnet kjellerlemmen. Det var mørkt der nede, og en av dem skulle til å skyte ned i kjelleren i ren panikk. Forfjamset opplevde soldaten da at Berntine rykket våpenet rett ut av hendene hans.¹⁸ Det er åpenbart at hun hindret et blodbad med den handlingen. Heldigvis skjedde det ikke noe mer med den saken!

Tyskerne okkuperte også kirka. Så kom Trønderbataljonen til unnsetning. De kom over fjellet og beskjøt kirka fra høyden, og trakk etter hvert ned blant husene i bygda. Men de var slitne etter en strabasiøs tur over fjellet. Mer fart i sakene ble det da Altabataljonen kom. Tyskerne måtte faktisk trekke seg tilbake denne første runden, men kom tilbake senere da Norge var beseiret og hadde kapitulert.

Det var trange kår, og Reidar måtte jo ha arbeid. Han endte opp med å få jobb hos tyskerne, og jobbet på de forskjellige tyske anleggene i området. I Bardufoss bygde de hangarer for tyske fly, og brakker. Dette beskriver han som små hangarer, litt nedgravd i bakken. Jobben gikk på akkord per brakke. På Forsettmoen bygde de brakker. Brakkene kom som ferdige lemmer som de satte sammen til soldatbrakker og hestestaller; tyskerne hadde en del hester.

I Gratangen satte de også opp en del brakker, plassert opp mot Kvernmo. På Elvegårdsmoen i Bjerkvik hadde tyskerne tatt over en norsk militærleir. Her jobbet Reidar med å bygge brakker, bygge veier og lage grøfter. De jobbet tre i lag med disse lemmebrakkene. Ikke alt arbeid ble utført med den største iver, han nevner at det ble utført litt «begrenset sabotasje» på fremdriftsplanene til tyskerne, at de forsinket arbeidet og slike ting. Han sier også at noen karer ikke var på arbeid i det hele tatt, de bare møtte opp for å hente lønna. Likevel, tyskerne var greie og det var ingen «problemer». De ble også ganske godt kjent med noen av dem. Han kaller dem «skikkelige folk» og opplevde de tyskerne som var stasjonert der som «vennlighetsinnsette». De hadde flere samtaler med dem. I denne tiden var tyskerne redde for å bli sendt til østfronten, og dette kom tydelig til uttrykk. Tonen var enda til så god at de kunne snakke med tyskerne om jødespørsmålet og forholdene i Tyskland. Tyskerne var selv tvangssendt til Norge og kunne risikere å bli skutt dersom de motsatte seg de «nye ordningene». Han minnes at han syntes synd på dem. En av dem kjørte lastebil på Elvegårdsmoen, og en gang kjørte han hele arbeidslaget hjem til Gratangsbøtn. Han overnattet hos dem, og han erindrer at «*ho mamma*» hadde laget blodpudding den kvelden. Tyskeren var svært skeptisk til dette, men spiste når han så at de andre spiste.

Arbeidet på gården fortsatte også. Familien hadde en del korn i sekker, og dette ble gjemt unna tyskerne i et gjemmede ovenfor huset. De hadde en håndkvern de malte kornet med, men den gav et heller grovkornet mel. De brukte også en mølle ytterst i fjorden, i Follvik. Jevnlig var det kontroller. Alt av buskap, avling og utstyr ble registrert og skrevet ned. Disse kontrollene ble utført av norske myndigheter på ordre av tyskerne. Hadde de funnet kornsekkene, så hadde de tatt dem. Riktigheten av tallene som ble oppgitt var i forhold til grad av «tyskervennlighet». Han sier at mor hans delte ut mye av dette byggkornet til andre i bygda som hadde knapt med mat. Kaffen brente de selv i en spesialbrenner de hadde. Mor hans fortalte at i de trangeste tidene brente de kaffe av byggkorn. Dette gav en hvit kaffe – som var like god! Ikke bare for menneskene var det trange kår, også dyrene sultet. De hadde lite mat, men mye skog. De laget cellulose av tre, og dette var å få kjøpt i plater for å gi til kyrne.

Flukten til Sverige

Våren 1942 reiste Reidar og fire andre kamerater fra Gratangen til Sverige. Målet var å komme seg til England. I tiden forut hadde han følt mer og mer frykt for å bli tatt av tyskerne siden han hadde vært i marinen. Han påstår at nabogutten ble hentet av tyskerne. Det gikk rykter om at nordmenn ble tatt som gisler og tvunget til lange marsjer i dyp snø mot

«frontlinjer» der de ble brukt som kanonskydd mot nordmenn som enda kjempet mot tyskerne i nord. Redd for å bli tvunget til å bli med på noe han ikke hadde interesse av å være med på, ville han heller reise. Det var faktisk krig, og det var en del snakk blant ungdommene. Reidar og kameratene var de første som gikk fra Gratangen, det kom flere senere. Avreisen ble bevitnet av en tysk løytnant som bodde i huset nedenfor, men han gjorde ingen ting for å hindre dem. Frykten for å bli sendt til østfronten kan indirekte ha påvirket dette. Reidar sier at han ikke var redd for represalier mot foreldrene og tenkte ikke noe på det. I alle fall, det ble ingen represalier mot foreldrene, bortsett fra at de i tiden etter fikk noen trusler om at huset skulle okkuperes. Ingen ting skjedde heldigvis, men en tysk fenrik ble forlagt i huset deres. Det var ingen militære forlegninger i Gratangsbøtn, så tyskerne bodde hos private. Tyskerne hadde også hester i stallen deres.

De gikk til fots over Björnfjell og etter to overnattinger i hytter, kom de 18. juni frem til nordsiden av vannet Torneträsk i Sverige. Der traff de på noen svenske soldater som hadde vært på vakt mot grensen til Norge. Soldatene hadde en båt og gav «flyktningene» skyss over vannet til en militærleir i Bjørkliden hvor de fikk mat og husly ei natt. De fikk transport til Kiruna, og etter en natt eller to i en fuktig kjeller på politistasjonen her, tok de tog sørover. Da hadde de også vært i kontakt med svenske LO som hadde gitt dem noen kroner. Dette var visst noe alle norske flyktninger fikk. Togfarten sørover endte opp på stasjonen i Jönköping. De var muligens innom mottakssentralen i Öreryd, men kjørte til «Kjesäter Slott» nær Vingåker, en liten plass ikke langt unna Katrineholm, sørvest for Stockholm i Sverige. Det var fine veier i områdene der. Dette var et fint gammelt slott, og de fikk et rom i andre etasje. Her ble han av «Norsk Flyktningshjelp Forlegning Öreryd» registrert den 23. juni som politisk flyktning. Det var også en del andre nordmenn der. De begynte med militære disipliner som oppstillinger og forskjellig militær undervisning. Dette var ikke noe interessant, han ville heller jobbe i ventetiden. Så etter noen dager (2-7) fikk han ordnet seg jobb som skogsarbeider og reiste til Nordsverige, nær Sundsvall. En av de opprinnelige fire kameratene ble med dit, men de andre tre kom til andre steder lengre inne i landet.

Fakta: Det var opprettet en mottakssentral for flyktninger i Öreryd i Småland nær Jönköping. Dette ble senere flyttet til Kjesäter ved Vingåker i Sörmland. Den ble drevet av den norske legasjonens flyktningekontor, men hadde en svensk leder.

I Sundsvall jobbet han på Björka bruk i Sollefteå, ved elva Ångermansälven. Han minnes at på en holme midt i elven var det plassert en stor statue av en dame. De bodde i noen nye arbeidsbrakker som var satt opp et stykke inn i skogen. De jobbet i hovedsak i nærheten av brakka, og spiste måltidene sine der, i le for den forferdelige myggen. Arbeidet bestod av å rydde og felle skog. Dette tømmeret ble saget opp med svans, en lang sag med grove tenner. Veden ble hugd og stablet i kasser på størrelse med én kubikk, kassaved kalte de det. Disse ble solgt for fire kroner kassen. Jo flere kasser, jo mer penger. Han klarte 2 kasser med ved om dagen. Veden i disse kassene ble igjen saget opp til «knott», nevestore kubber. På biler og kjøretøy var det påmontert en forbrenningsovn. Denne ble fyrt med «knott» og utsondret en gass som ble ført til motoren.

1Reidar i brakkedøra Sunnansjo Björka Bruk, Sollefteå Sverige. Ettersommer 1942 på skogshugst.

Et ektepar som het Larsen bodde på et rom i brakka. De var ansatt av legasjonen og organiserte det hele. Han husker at fru Larsen kokte middag til dem. Senere flyttet ekteparet til Stockholm for å jobbe i Legasjonen der.

Reidar ble også kjent med en jevnaldrende jente mens han jobbet på Björka bruk. Hun var datter til en velbeslått skogsarbeider og kona. De hadde to døtre. Julen 1942 ble han invitert hjem til dem i huset de hadde bygd seg der i skogen. Han sier at han fikk et brev fra denne jenta etter at han kom til England. Da var hun telegrafist og kunne fortelle at en av kursleaderne der, Norenus, hadde svindlet dem for rasjoner. De fikk utdelt rasjoneringskort, og dem hadde han visstnok forsynt seg av.

Reidar ble en stund i Sverige. Han ønsket ikke å drive dank så han jobbet i skogen. Han fikk også delta på noe kursing i skogsarbeid.

Etter å ha vært på Björka Bruk i nært et halvt år, ble han lei av å vente, han ville jo til England. Han nevnte for fru Larsen at han undret seg over ikke å ha hørt noe fra legasjonen. Hun ringte da straks legasjonen i Stockholm. Og da kom ordren med en gang, det gikk «fanden så fort» sier han. Det viste seg at de hadde glemte han til tross for at han med en gang han kom til Sverige hadde gjort dem oppmerksomme på at han ønsket seg videre til England. De ordnet da reise for han til Stockholm nærmest umiddelbart, visstnok så fort at han nesten bare pakket sammen og reiste. De andre kameratene fra Gratangen ble igjen.

Han hadde tjent seg noen kroner i Sverige. Han fikk kjøpt seg en del nye klær, sko og en fin kappe med skulderklaffer som var populær på den tiden. Det var mye uniformseffekter å få tak i. Han kjøpte seg også et fint kamera, dessverre så ligger det på havets bunn nå. Da han reiste til Stockholm, tok han med seg de fineste klærne. Resten ble sendt hjem til Norge, deriblant en ryggsekk han eide.

Reisen til England

I Stockholm var det å vente på videre skyss. Han bodde på et hotell i Tegnergatan som var så bra at det var ikke alle «flyktningene» som hadde det travelt med å komme av gårde. Noen hadde vært der i flere måneder. De bare «mistet» flyet og gikk til legasjonen og fikk mer penger. Etter noen dager, en gang på nyåret 1943, ble de endelig satt på et fly, men det snudde i lufta og landet igjen. Dette angivelig for å lure tyskerne. «Bromma» var en internasjonal flyplass med både norske og tyske fly. Siden flyavgangene ble bevitnet av tyskerne, var de veldig forsiktige. To dager senere ble han og 5-6 andre plassert i en Dakota, og de fikk en ny

flytur. Nå fløy de til en «hemmelig» flyplass i Skottland. Av flyturen husker han at en maskinist som var med i flyet fikk kraftige bloduttredelser på fingrene av trykket.

Ferden gikk umiddelbart videre med tog til England. I nærheten av London var det en internasjonal samlingsleir, og her ble han innrullert. De var der et par dager. Så ble han sendt til Dumbarton på kanonskole. Her fikk han også utlevert uniform. Etter en tid ble det oppdaget at han var marinegast og hadde gjennomført rekruttskole i marinen. Derfor ble han sendt til Portsmouth.

Eskdale

I Portsmouth havnet han på en destroyer som het *Eskdale* L.36 en gang i mars 1943. Der bemannet han kanon 3, også her som «mekaniskeskytter». Den toløpede kanonen var plassert midt på bakre halvdel av båten, den på «taket» av overbygget bak.

Eskdale

Han forteller at det var trivelig om bord. Denne våren var det mye fint vær og mannskapene solte seg på dekk. Han bodde i en bannier bakerst i båten. Her hengt de opp hengekøyer om kvelden. Han gikk en-timers vakter døgnet rundt så lenge de var ute til sjøs.

I konvoi var det alltid en båt som var utpekt til å være «pickup-båt», dvs en som plukker opp eventuelle folk i sjøen. Denne båten hadde dette som spesialoppdrag. Normalt hadde *Eskdale* en kameratbåt som het *Glaisdale* når de gikk eskorte.

Om kvelden den 14.april 1943 ble *Eskdale* torpedert. Dette hendte rett utenfor Falmouth, vest i den engelske kanal. Han hadde bare rukket å være på båten i 3-4 uker. Dagen før hadde de malt og ordnet båten, da det hadde vært varmt og fint vær. Nå eskorterte de en konvoi langs kysten. Det hadde nettopp vært vaktavløsning i 16-tiden. Reidar hadde nettopp gått nedenunder og begynt å kle av seg. Da gikk alarmen «Klart skip». Han stormet opp til kanon 3. Han sto på dekk foran kanonen og hadde på seg en redningsvest da en torpedo traff et sted bak på båten. Han huket seg ned under kanonløpene, og kom derfor i le for alt som kom flygende forover. Bak på båten var dypvannsminene lagret, og disse fløy nå gjennom luften helt frem til kanon 2 og drepte folk der. *Eskdale* ble offer for en torpedo skutt ut av motor torpedo båt S-90. (S-65 S-112 var også med, men er usikker på om de hadde noe med *Eskdale*

å gjøre). Disse båtene pleide å ligge stille i sjøen med lysene av og vente. Mannskapet på *Eskdale* ante således fred og ingen fare da 3-4 torpedoer traff båten foran og bak. Det kom ordre fra brua om å forlate båten, så Reidar hoppet i sjøen. Han hadde en livvest som var fylt med bomull. Denne ble etter hvert fylt med vann og han begynte å synke. Han kunne ikke svømme. Men han var observert av redningsbåten. I panikk ble det kastet ut en fangline, men den var ikke festet i båten, så den reiste på sjøen. De var stadig under angrep av s-båtene, og en mann ble skutt om bord. Redningsbåten trakk seg unna, men bakket tilbake og han fikk kravlet seg bort til redningsnettet som hang på siden av båten, og berget seg om bord. 25 mann døde den kvelden. Alle personlige eiendeler og kameraet Reidar hadde kjøpt i Sverige, havnet på havets bunn. De hadde fått tilbud om å oppbevare eiendeler på land, men han hadde rett og slett ikke rukket å benytte seg av dette enda.

Schnellboote 1939/40C – samme som S-90

Etter torpederingen fikk mannskapet utlevert 200 kr hver som «erstatning». Avdelingen var nå uten båt. De ble sendt til Devonport på et «nursinghome» for rekreasjon. Her ble de i påvente av at den nye jageren *Stord* skulle bygges ferdig. De holdt til i Devonport og Plymouth. Tiden ble nyttet til opplæring/skole i militære og maritime ting.

Mens de ventet på at *Stord* skulle bli ferdig ble han ved et tilfelle utplassert 3-4 dager på en gård i Warrington i Cheshire midt i England. Dette var noe det britiske konsulet hadde organisert for norske sjøfolk. Det var kanskje det norske konsulet, men han mener å huske at det var det engelske. Her jobbet han med å lage høystakker og hadde det som plommen i egget.

Stord

De gikk om bord i en nybygd *Stord* i august 1943, med samme kaptein og mange av det samme mannskapet som på *Eskdale*. 26. august ble kommandoen heist, og køye nr. 67 ble tildelt unge hr Hansen. Han sier at det var gode køyer, når du først klarte å komme deg oppi. Det krevde en viss teknikk.

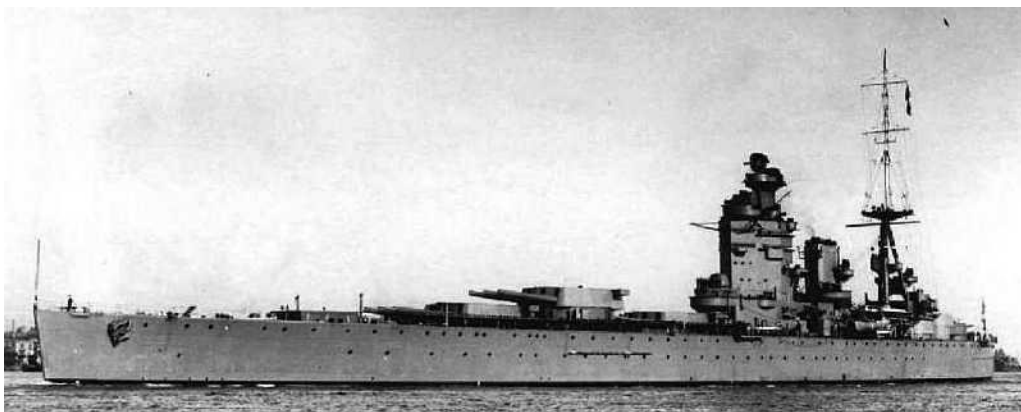
Den første tiden ble benyttet til innskyting av kanonene og øvelser. Det var verkstedfolk om bord, og ting ble ordnet underveis. Alt måtte prøves.

Jageren KNM Stord

Den første turen til *Stord* gikk til Middelhavet da de eskorterte slagskipene *Rodney* og *Nelson*. Han husker at i Biscaya-bukten opplevde de at flygefisk landet på dekk. De kunne bare plukke den opp og levere den til kokken. De la til kai i Gibraltar, på Spansk side. De var tom for poteter, men det var lite med forsyninger å få tak i der. Men frukt hadde de, så det ble kjøpt inn mengder av frukt. I området opererte en del sabotører. De svømte med miner som de plasserte under båtene. Han så selv båter som var sprengt. Det var som de var klippet i to.

Stord tok et sveip inn i Middelhavet på søk etter ubåter, og returnerte til England etter noen ubehagelig varme dager.

HMS Nelson

Etter at *Stord* var ferdig «innkjørt» inngikk den som en del av Britiske *Home Fleet*, og de startet konvoitjenesten Murmansk – Island – England i september. Dette ble en periode med mye dårlig vær og kalde vakter. Mellom toktene var de i *Scapa Flow*, basen til *Home Fleet*. Dette var en militærbase på Orknøyene, en øygruppe nord for Skottland. Han var aldri i land her. Tiden ble brukt til å vaske, male og reparere båten, samt etterfylle med mat og olje. I Russland ankret de opp i et havneområde ut i fjorden et stykke fra Murmansk. Her var det en del militære lagerhus, ellers ingenting å foreta seg på land. Han var derfor på båten. De bunkret fra egne oljebåter og returnerte.

Fjorden utenfor Murmansk, bilde tatt fra Stord etter en overfart

Han hadde jobben som toppgast, det vil si å holde utkikk i tønna under «Klart skip». Tønna var en «åpen bøtte» i masten bak brua. Den hadde riktignok en varmeovn i bunnen, men det var likevel kalde og våte vakter. Dette var et lite populært tilholdssted, så han unngikk tønna så godt han kunne utenom «Klart skip». Siden han hadde kanonutdanning, bemannet han også kanonene av og til. Tiden om bord gikk mest til å sove, spise og jobbe som utkikk eller på andre «små oppdrag». De gikk timesvakter. En del ishakking ble det også. Han kan ikke huske at *Stord* var i direkte strid med fienden (men det skjedde), men de fikk ofte ekko på Asdic-radaren. Da peilet de inn ubåten og slapp synkeminer. Dette var kraftige greier, og eksplosjonen kjentes godt i båten. Da var det om å gjøre ikke å kjøre for sakte.

Før de gikk om bord i båten til et nytt tokt, fikk de utlevert ekstra rasjoner i en eske. Denne bestod av forskjellige vitamintabletter. De visste jo aldri hvor lenge toktene kom til å vare. Den daglige rasjonen bestod også av en liten skvett god og svart og fyldig rom. Den varmet godt sier han. De kalte den «Ronson's blod». Noen samlet opp denne rasjonen på egne flasker og drakk seg fulle så snart de kom i land. Da kunne litt av hvert hende, «*da var det livsfarlig å gå på dekk!*» sier han. En gang ble en offiser banket opp av en full menig. Han måtte legges i håndjern og puttes i «geilen». Han samlet selv opp litt rom på en flaske, men det var umulig å få fred. Så straks flasken kom frem var det nok av frivillige som ville bli med på festen...

”Temperaturen i Svalbard-strømmen er aldri mer enn 5 grader over frysepunktet, noe som gjør at når en mann kommer i sjøen f. eks ved fiendtlige handlinger, kan han ikke leve lenge. Dessuten er lufttemperaturen om vinteren som regel under frysepunktet, og de stadige og voldsomme stormene gjør sjøfarten høyst ubehagelig. I tillegg til denne ubehageligheten kommer farene, for den lave saltgehalten i vannet gjør at sjøsprøyten fryser med en gang den kommer om bord, og danner en ismasse på overbyggene og dekkene som kan bli tung nok til å gjøre skipet ustabil, med risiko for å kantre hvis den ikke blir fjernet. På toppen av dette er det mørkt hele vinteren, bortsett fra er par timer demringslys ved middagstider. Dette gjør det

vanskelig for skipene å holde seg på plass i konvoien, da de ikke kan føre posisjonslanterner. Det er et nesten sammenhengende mareritt for offiserene på vakt, for utkikene og for alle de som er ansvarlige for navigeringen.”

Utdrag «Slaget om Nordkapp» om konvoitjenesten i nordområdene.

Kvartalsvis hadde båten «kjelesjau» der kjelene på båten fikk overhaling, og båten ble skrapet fri for skjell. Dette tok omtrent en uke. Besetningen ble delt i to grupper, rød og grønn, og de fikk permisjon. Denne tiden benyttet han til å reise mer eller mindre vilkårlig rundt i England. Norske sjøfolk ble godt mottatt. Han sier at hotelldørene alltid sto åpne for norske sjøfolk. I den tiden hadde de godt med penger, så de betalte alltid for seg.

Lille julaften 1943 lå de ved Akureyri på nordsiden av Island. Her feiret de julen med en julemiddag på lille julaften. De visste jo ikke om de lå ved kai julaften. Kaptein Storheil var på et møte for å bestemme blant annet videre tidsplaner. Da han kom om bord spiste de julemiddag, han husker at de spiste svinestek (og rom!). I 23-tiden om kvelden dro de ut. Ingen visste hvilket oppdrag som lå foran dem, men at ett eller annet var i gjære, det skjønnte de. I frykt for spioner ble oppdrag holdt hemmelig til de var til sjøs.

Nakent landskap i Akureyri, bilde tatt fra Stord før en overfart

2. juledag (26.desember) 1943 var Stord med på å senke det tyske slagskipet Scharnhorst. På forhånd hadde de fått utdelt brosjyrer med bilder og beskrivelser av Scharnhorst, så de visste hvilken mektig fiende de stod ovenfor.

Underveis ble en mann skylt over bord. De forsøkte å søke etter han, men det var umulig i den høye sjøen. Det var heller ikke alle som klarte presset. Reidar var vitne til en mann som nektet å gå ned i ammunisjonsrommet av redsel.

Da alarmen gikk (kanskje ca kl 1630), klatret Reidar opp i utkikkstønna. Den lå rett over skorsteinen, og det var så mye eksos at han måtte gå ned. Eksosen var både glovarm og giftig, så der ville han ikke være. Han ble da satt på fremre utkikk på styrbord side, rett ved siden av brua. De gikk opp mot Scharnhorst for å komme så nær som mulig. Han ble etter hvert plassert på kanon 2 som mekanismeskytter. De var omtrent 6 mann som bemannet kanonen. To på hver side justerte siktet. Han var med på prosessen med å lade kanonen. Dette arbeidet foregikk i «friluft» på dekket bak kanontårnet. Ammunisjonen kom opp på en heis. Han løftet hylsene opp i en innretning, de var ikke tyngre enn at de gjorde dette for hånd. En annen mann la granatene i den samme innretningen. Så ble granatene automatisk justerte inn på grunnlag av siktedata fra retningsgiveren og ildledningssentralen. Granat og hylse ble så ført inn i kanonen, og den var klar til avfiring. De skjøt først lysraketter over Scharnhorst, og skjøt senere med skarpt. Skudd fra Stord traff Scharnhorst, men han kan ikke huske om noen av treffene kom fra kanon nr 2. Da Stord var i posisjon sendte de av gårde 8 torpedoer i «fingerformasjon». Det var minst fire destroyere på hver side av Scharnhorst. Rett etter at de sendte ut torpedoene, brøt de av, la røykteppe og kom seg unna. Stord krenget så mye i unnamanøveren at rekkverket på siden ble revet vekk. Scharnhorst skjøt etter Stord, og ett skudd var så nært at maskinfolkene trodde de var truffet.

«Jeg var toppgast, men fordi tønna lå like over skorsteinen og jeg ble forgiftet av røyk, ble jeg satt på utkikk på styrbord side, den mot Scharnhorst da vi skaut torpedoene. Jeg så tydelig i kikkerten at salvene fra «Duke of York» traff. Vi var utrolig nær. Like etter la vi røykteppe og Scharnhorst pøste granater der, mens vi var på veg vekk. Noen eksploderte så nær at maskinfolkene trodde vi var truffet. Ingen så at slagskipet gikk ned fordi det var innhyllt i røyk i svarte polarnatta.» Reidar til Tidens Krav 23.12.93.

Over 1800 tyskere døde i senkningen av Scharnhorst.

“I siste øyeblikk så en utkikk på broen om bord i Scharnhorst at den norske jageren dreide sakte unna på den utrolige korte avstanden 1650 meter. Utkikken kunne til og med se torpedoene gli ut av rørene akkurat som springere i sjøen, før de dukket under og fortsatte mot den veldige skyteskiven med 40 knops fart.”
Utdrag «Slaget om Nordkapp» om angrepet av Scharnhorst.

Stord er ikke kreditert med noen torpedotreff, men enkelte kilder sier at avviksmanøveren Scharnhorst måtte gjøre på grunn av torpedoene fra Stord gav de andre båtene bedre treffmuligheter. Selv husker Reidar ikke helt. Han sier at han ikke kunne se noe på grunn av mye røyk og dårlig vær.

Etter at de hadde kommet seg unna, avventet de en stund til de fikk bekreftelse på at Scharnhorst var senket. De satte så kursen mot Murmansk. Flere av mannskapene spurte kapteinen om de ikke skulle lete etter overlevende, men det fikk de ikke lov til. Det ble sagt blant mannskapet at mennesker ble observert i sjøen da Stord gikk gjennom området etter slaget, men kursen var Murmansk. I en forhavn litt utenfor Murmansk, bunkret de. Før senkningen av Scharnhorst hadde han vært med på omtrent to turer til Murmansk. Så var det med full fart tilbake til *Scapa Flow* i Skottland, som var basen til *Home Fleet*. Vel hjemme tok de en «æresrunde» for en havn breddfull av krigsskip før de la til kai. Stord var tydelig merket etter de siste strabaser. Stord hadde gått for full maskin i lange perioder av dette toktet, og det hadde gjort at sjøen hadde sopet rent. Den hadde mistet rekkverk og flere livbåter. Motorbåten som stod på dekk var ødelagt. Flytevestene var borte, og det var også livbeltene på dekk. Noen dypvannsbomber var også borte.

En herjet Stord etter senkingen av Scharnhorst

Etter at de hadde lagt til kai fikk halve besetningen på båten permisjon en uke. Stord skulle nå gjennomgå en stor «kjelesjau» samt reparasjoner. Reidar reiste til Newcastle alene. Var egentlig på tur til London, men kom bare til Newcastle. Her var det et hotell med en bar i andre etasje. Dette var et samlingssted for seilere. Her traff han en engelsk fru, gift sådan, gubben var i krigen i Afrika. Her ble han «heftet bort» så lenge at han kom to, tre, eller var det fire dager for sent tilbake. Han mente uansett at han ikke hadde noe på båten å gjøre, båten skulle jo repareres av verkstedfolk og ikke de menige! Til tross for at det enda var flere dager til Stord skulle gå ut, ble overtredelsen notert med den største nøyaktighet i loggen av en overivrig sersjant. Han ble derfor refset og idømt 21 dager mulkt. Han oppfattet dette som svært urettferdig da det ofte hendte at de måtte hente tilbake døddrukne soldater etter perm. Følte at det ble gjort forskjell på folk. Men han godtok alt uten protester, og håpet at det skulle ordne seg. Reidar påstår at denne refsen gjorde at det var enkelte medaljer han ikke fikk etter krigen.

Slagskipet Scharnhorst

Andre ting fra Stord: En gang fisket de med dypvannsbomber. Båten gikk med sakte fart, minen ble sprengt og de kunne «kleppe» fisken fra ripa av båten.

Mellom konvoiturene lå de i Akureyri. Her gikk de på land og kjøpte gode wienerbrød og krydret sild i tønner. De hadde flere tønner med sild om bord i båten som de spiste av.

Stord var en sjødyktig båt. Han minnes noen «Liberty-båter» som var noen hurtiggående båter. De knakk sammen i kraftig sjø, men Stord holdt. Han husker likevel en gang utenfor Island at bølgene var så store at de ikke turte å snu båten. De måtte ligge mot stormen å vente. Heldigvis var han ikke plaget av sjøsyke.

En gang var de i Londonderry i Nord-Irland. Her fikk de kjøpt dyngvis av egg som befolkningen var svært villige til å selge. Folk kom roende ut i flere båter og solgte. De spiste egg i mange dager etterpå. Det ble mye eggedosis. I England generelt var det jo rasjonering av egg. Han forteller ellers om god mat og godt kameratskap om bord. Også her var gutter gutter. En gang de lå et sted ved Orknøyene nord for England hadde guttene plyndret rom-lageret om bord, med dertil etterfølgende fest. De hadde rom i rasjonen, og denne var innelåst under dekk. Skipsvakta ble så full at han ramlet i dørken foran føttene til kapteinen da han entret båten. Det ble visst litt etterspill, men ikke noe alvorlig

Etter at Scharnhorst var senket, fortsatte de med flere turer til Murmansk. Den største trusselen mot konvoifarten var fjernet, og Tirpitz lå fremdeles skadet og under reparasjoner i Altafjorden. Overfartene ble derfor litt roligere nå, men fortsatt var det tyske ubåter og fly i områdene nordpå. Hvor mange turer de tok husker han ikke, men konvoifarten fortsatte til ut

på vårparten en gang. Da var det en ny og annen oppgave som nærmet seg. De startet nå med utpreget øvingsvirksomhet med blant annet skyting mot mål på land som gamle hus og diverse.

D-dagen

Det skulle snart vise seg at øvingsaktiviteten var rettet mot den allierte invasjonen av Frankrike. På selve D-dagen lå de utenfor Caen, mot landingsområdet «Sword». Under innseilingen ble kameratbåten *Svenner* torpedert før de rakk å komme på plass. Båten brakk på midten, og som i v-form gikk den ned. De plukket opp en mann, men siden landsettingen hadde startet kunne de ikke lete etter flere. De fikk tilvist et punkt på land som skulle beskyttes. Treffpunktene ble justert inn av observatører på land. Reidar bemannet nå kanon nr. 2 som mekanismeskytter. Han beskriver kanalen så full av båter at du nesten kunne gå tørrskodd over. De lå heller ikke lenger fra land enn at han kunne se landingsfartøyene slippe ned lemmene, og soldatene strømme i land.

Det dundret og smalt overalt. Små drønn og store drønn.¹⁹ Hørselvern eksisterte ikke. Beskutt ble de også. Noen av nedslagene var så nær at de kunne føle trykket fra eksplosjonen. Etter hvert gikk de tom for ammunisjon, og måtte returnere til Plymouth for å bunkre. Det var massevis av båter. En engelsk båt som skulle ta *Stord* sin plass/oppgave gikk på en mine. I de etterfølgende dagene fikk de i oppgave å patruljere etter ubåter. Dette skjedde mest om natten, og de søkte etter ubåter ved hjelp av Asdic-radaren om bord. Det var viktig at ikke fiendtlige ubåter kom seg inn i kanalen.

Fakta:

Invasjonen i Frankrike

Under invasjonen i Frankrike 6.juni 1944 deltok den norske marinen med 11 fartøy. 3 av disse fartøyene hadde bestemte mål på land som skulle ødelegges for å lette soldatenes oppgave med å etablere brohoder på strendene. Et av disse fartøyene *Svenner* ble senket før det kom frem, og av en besetning på 230 omkom 34. De to andre, *Stord* og *Glaisdale*, gjennomførte sine oppdrag etter planen, men *Glaisdale* gikk på en mine tre uker senere og ble påført store skader. Foruten norske krigsskip deltok også 43 norske handelsskip med å frakte tropper og materiell til de allierte styrkene.

I løpet av denne tiden «mistet» de den gamle kapteinen sin. Kapt Skule Storheill ble beordret til nye viktige oppdrag i London og trådte av til fordel for Kapt. Helge Øi som fikk kommando fra 25.06.1944. Helge Øy beskrives som en mann som ikke på egne vegne tok militær adferd så høytidelig, men heller klatret over rekka i stedet for å bruke landgangen. Idrettsmann var han visstnok!

En natt fikk de et ekko på radaren og de slapp noen miner.²⁰ Dessverre skjedde det på så grunt vann at eksplosjonen slo tilbake til båten. Bevegelsen var så kraftig at båten løftet seg og Reidar ble slått flat på dekket. Fløyta ulte tre ganger. Det gikk en snor fra broen til fløyta på skorsteinen. Det var denne snoren som strammet seg slik at det ulte i fløyta. Styremaskinen ble ødelagt, og båten måtte på verksted. Ikke var det noen ubåt heller, kanskje bare et vrak.

Stord ble kalt «The Lucky 26». Årsaken til dette var at *Stord* alltid ble oppfattet som heldig. Hun klarte seg gjennom mange trefninger og overlevde også krigen. I tillegg til å ha tallet «26» på siden, var tallet også knyttet til flere datoer og hendelser. Mye av det gode hellet

skyltes den dyktige kapteinen Storheill. Reidar har positive ting å si om Storheill. Han hadde bestandig tid til å prate med mannskapene. Kapt. Øi får ikke like gode referanser.

Etter uhellet i kanalen i tiden etter invasjonen, måtte *Stord* følge på verksted for å reparere styremaskinen. Dette arbeidet skulle ta en god stund. Men kort tid etter at de hadde kommet til land, troppet det plutselig opp et par offiserer om bord og tok Reidar med seg. Dette kom helt overraskende på han. Det viste seg fort at det var først nå han skulle avtjene straffen for permisjonsovertredelsen flere måneder tidligere. Nå var det «geilen» som ventet!

De førte han til en leir. Dette var, han kaller det en «konsentrasjonsleir» i nærheten av Dundee. Det var en samling av brakker, og omtrentlig 100 personer var samlet her. Han traff kun nordmenn, men det var kanskje andre nasjonaliteter der også. Her bestod hverdagen av hard fysisk trening og stapping av madrasser som ble brukt til diverse militære formål. Han sier at han aldri har vært i bedre form. «*Mye trening og trening. Der var en svær idrettsplass. Vi sprang så vi holdt på å drepe oss. Det var noen karer som dirigerte oss, og jeg ble i god form. Ble i så god form at det var utrolig*». Befalet var noen tøffe typer, gestapo, sier han. Det var visst noen tilfeller der tidligere «gjester» i leiren tok sin hevn over disse typene på gaten. En ble røsket ut av en trikk og ble banket opp midt på gaten.

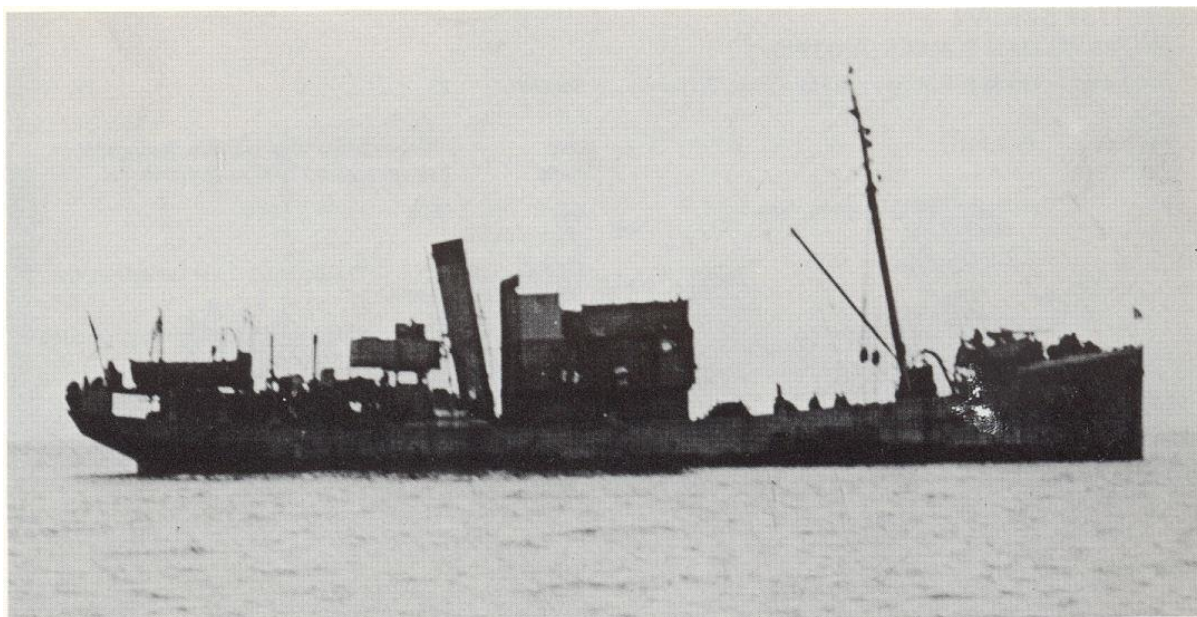
Da han slapp ut av «geilen» ble han sendt til Edinburgh i Skottland. Dette var en slags møteplass for militære. Han ble forlagt på Eden Terasse. Dette var et murhus på flere etasjer og fungerte som et nursinghome eller internat. Han ble der midlertidig som en slags «oppasser» til to offiserer, Kaptein Hol fra handelsflåten og en sersjant som bodde på samme rom. Dette var bedagelig arbeid, men ikke noe særlig givende. Byssa var i første etasje, mens offiserene bodde i 2. etasje. Maten ble sendt opp i en liten heis, og han brakte maten inn til offiserene, satte den på bordet, og ryddet etterpå. Han jobbet med dette i omtrent 14 dager.

I august 1944 var *Stord* ferdig og ny ordre kom, men Reidar ville ikke gå om bord igjen. Han hadde fått nok av kulden og de harde psykiske påkjenningene av fly og ubåter. Det var et veldig godt kameratskap om bord i *Stord*, men han følte likevel at det var personer blant befalet som var imot han. Det er nok heller ikke å stikke under en stol at han følte seg sveket av offiserene på *Stord* som sendte han i geilen for en filleting, til tross for alt de hadde vært gjennom og at han hadde gjort sin plikt. Konvoifarten har i ettertid blitt regnet som noe av den tøffeste og hardeste krigstjenesten av dem alle. Kaptein Hol, en av de to offiserene, hjalp han med å finne en ny tjeneste.

Nordhav II

De manglet en mann på en minesveiper som het *Nordhav II*. Båten lå da ved Dundee i Skottland. Dette var en gammel tråler som var bygd om. Reidar ble forespurt om å mønstre på, og han samtykket. Han ønsket seg på sjøen igjen, han følte seg fri der, sier han.

Nordhav II sveipet etter miner med kabel etter oter-prinsippet. De gikk mellom Aberdeen og Dundee. Han inngikk her i det ordinære mannskapet, og bemannet ofte noen gamle mitraljøser som i all hast var skrudd opp midtskips. *Nordhav II* hadde en båt i samme klasse som het *Syrian*.

Bilde: Nordhav II

En speilblank vårdag 10. mars 1945 ble *Nordhav II* torpedert av *U-714*. Det var lørdag klokken 12:00 og de var nettopp ferdige med arbeidet for helga. De hadde eskortert konvoi FS-1753. Noen av mannskapene hadde tatt seg en lur foran i båten. Reidar satt i spisemessen og la en kabal. Messen lå bakerst i båten, over dekk. Han var nettopp ferdig med å spise.

Da traff en torpedo i ammunisjonslageret. Hele forparten av båten ble nærmest klippet bort. Han gikk rett ut på dekk. Da hadde båten allerede fått en kraftig nedadgående vinkel. Han hoppet i sjøen med skinnstøvlene på. Vesten var ikke oppblåst og han kunne ikke svømme. Han fikk sparket av seg støvlene og fløt på en fotball. Reidar klarte etter hvert å berge seg opp på noe han kaller en tråltravell som fløt i sjøen, og ble sittende på den. En kamerat fra Narvik hadde stått på brua i det torpedoen traff. Han ble sterkt skadet under eksplosjonene og havnet i vannet. Et minne som sitter sterkt i er at Odd dukket opp av vannet noen hundre meter bortenfor Reidar. Odd strakk armene i været og ropte om hjelp, og så forsvant han. Odd hadde tidligere vært en flink svømmer.

«Han var på brua akkurat under torpederingen, han ble veldig hardt skadet. Jeg satt på noe greier og hadde fått av meg støvlene, og han kommer opp, han Odd, et par hundre meter bort og ropte på hjelp, med hendene opp. Og så forsvant han. Han ropte på hjelp. Jeg hørte det meget godt. Han var en fantastisk flink svømmer.»²¹

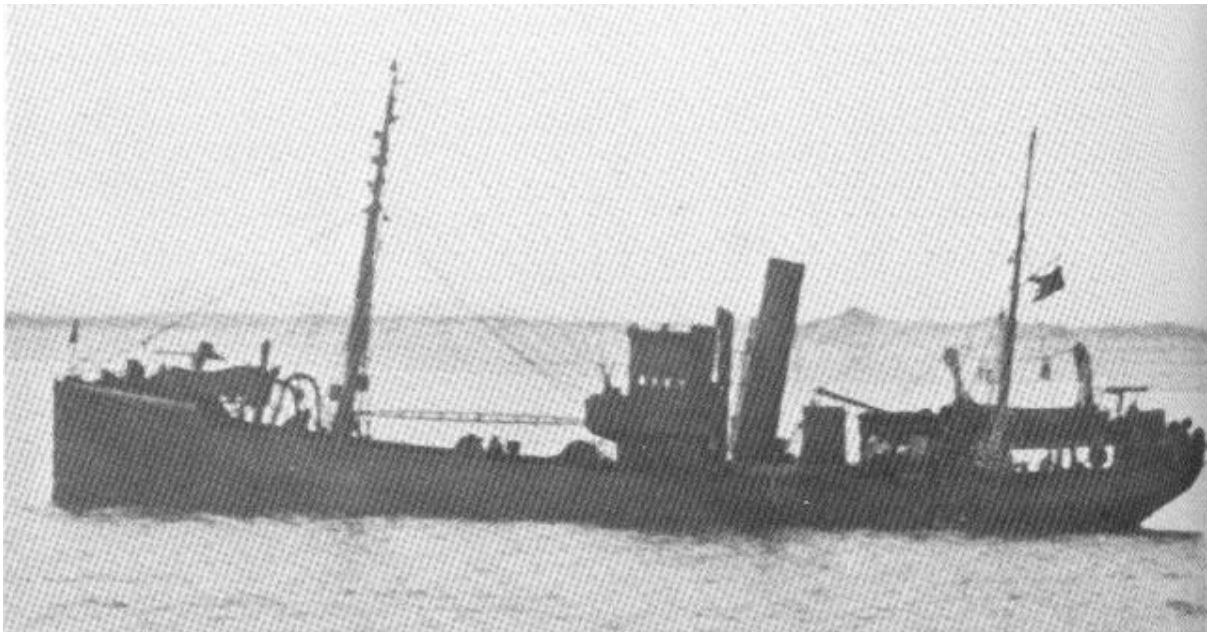
Senere ble Reidar plukket opp av *Syrian* som hadde kappet sveipen og kom til unnsetning. De gikk alltid to båter i lag, og *Syrian* var «kameratbåten» til *Nordhav II*. 6 mann døde, de som var foran i båten, deriblant kameraten Odd Hansen fra Narvik. *U-714* ble senere senket 14.mars av den sørafrikanske Fregatten «*HMSAS Natal*» og den britiske destroyeren *HMS Wivern*.

Bilde fra U-714

Etter krigen

Reidar var nok en gang uten båt. Men ikke lenge etter hadde avdelingen funnet en gammel tråler, *Børtind*, som var ombygd til minesveiper. Den ble kjørt rett opp på sandstranden for å bli skrapet og bunnsmurt. Dette var visst ikke særlig populært arbeid. Det var en gammel og rusten båt. Etter den provisoriske overhalingen startet en ny periode med å sveipe etter miner.

Børtind

Så kom freden.

Børtind ankom Bergen 7. juni 1945, der de stort sett bare bunkret. Den gikk så videre til Ålesund. Der måtte de også sveipe etter miner oppover kysten. Dette var noe som tyskerne skulle ha gjort før de forlot Norge.

Mannskapet på Børtind, Reidar i hvit skjorte. Bildet er tatt i Trondheim.

De var innom mange havner. Han hadde gode papirer, så han kunne stort sett gå i land når han ville. I en viss periode sveipet de langs kysten på Nordmøre. De var ute på sjøen på dagen, og gikk inn til Kristiansund etter arbeid. Rett som det var kom det folk om bord. Det var trange tider, så mannskapet delte litt mat med dem. Han ble kjent med noen av karene, og ble invitert på en fest hos Kurt Sevaldsen på Innlandet. I den tiden fantes det ikke bru, så de måtte over med båt. Her møtte han en pike som het Elsa. Hun gikk siste året på realskolen. «*Han var en fin fyr*», tenkte hun. De avtalte flere møter og ble kjent. Elsa var med i Frelsesarmeen. Hun og søsteren Anny bodde hos foreldrene, Elena Hovde Fjellet og Anders Christmansson. Foreldrene var ikke gift, for Anders Christmansson var tidligere gift i Sverige og hadde noen barn der. Dette vakte litt «reaksjoner» i samfunnet der, og kunne gi dem noen harde stunder som små samfunn kan gjøre enkelte ganger.

Christmansson jobbet som skredder på Kirkelandet, og rodde hver dag over sundet på jobb. Under krigen var han i England og jobbet som skredder. Han importerte selv stoff. Han var svensk borger, og derfor ble han pålagt straffeskatt. 10 000,- kroner var mye penger i 1945. Moren jobbet på forskjellige steder. Somrene på klippfiskbergene, og vinteren på diverse fabrikker. Siden det ikke fantes noen bru til Innlandet, var det et litt spesielt miljø der.

Det kan virke som om Elsa og Reidar traff hverandre en tid der hun hadde behov for å komme seg bort fra det snevre og belastende miljøet på Innlandet, og han trengte noen som kunne «*holde han samlet*», som han sier det. På den måten ble de kanskje på en måte hverandres redning. Og vennskapet dem imellom utviklet seg etter hvert som tiden gikk.

Elsa og Anny på Innlandet

Elsa minnes miljøet på Innlandet med følgende ord: *«Innlandet var en fæl plass å bo på. Mye rottenskap. Folk oppførte seg ikke pent. Folk var stygge og uforskammede. De var grusomme mot mamma og pappa, meg og Anny».*

Men *Børtind* måtte videre nordover med sveipen. De fortsatte å holde kontakt per brev. *Børtind* fikk en mine i sveipen utenfor Namsos. Den eksploderte i sveipen, og de fikk seg en støkk. Sveipen ble ødelagt, så de avbrøt og gikk mot Trondheim. Dette ble den siste turen på minesveiping for hans del. De var en kort tur til Bodø og hentet ammunisjon som de skulle frakte til Trondheim. Dette syntes han var farlig arbeid.

Han syntes ikke noe om denne minesveipingens etter krigen. Mente at det var urettferdig og at dette kunne gjøres av andre som ikke hadde tjenestegjort under krigen.

Reidar fikk noen dager permisjon, og reiste nå hjem til Gratangsbotn for første gang etter krigen. Han tok hurtigruta nordover til Harstad, og en lokalbåt til Gratangsbotn. Han gikk snarveien opp lia, for han ønsket ikke å møte folk, orket ikke å få spørsmål eller konfrontasjoner. Etter krigen var det ikke spesielt populært å ha vært krigsseiler. Uanmeldt kom han til gården på Moan og møtte niesen sin Henny på tunet.

I januar kom *Børtind* til Trondheim. Han mønstret av, og ble satt til å bevokte et gammelt militært lager. Dette var fylt med gjenstander etter tyskerne, klær, elektronisk utstyr og forskjellig. Vaktholdet ble organisert av ei dame som hadde overoppsyn. Han husker at det var mye veggelus der, og kunne våkne opp og nærmest måtte klippe skjorten av seg. Han ble dimittert fra «Den kongelige norske marine» i Trondheim 23. januar 1946. Han reiste så til Elsa i Kristiansund. Her tok han seg arbeid på fiskebergene og lempet klippfisk i en kort periode. Han bodde i bakgården på et sted de kalte «Gulgården».

Påsken 1946 var Elsa på besøk i Gratangsbøtn. Dette var hennes første tur nordover. De ble en god stund, og dette var en fin tid for et forelsket par.

Sommeren 1947 jobbet han i Narvik.

Da Elsa var ferdig på skolen, søkte Reidar seg på et elektrikerkurs i Drammen. Men han mener at de som hadde jobbet for tyskerne, som nå hadde penger og satt i sentrale posisjoner, ble forfordelt. Han fikk derfor «bare» et snekkerkurs.

Han og Elsa reiste ned til Drammen høsten 1946. Der bodde de hver for seg. Det ble visst til at Elsa hadde ulovlig mannfolkbesøk på hybelen noen ganger. Elsa fikk seg arbeid som hushjelp hos en velstående familie. Reidar sier at på snekkerkurset hadde de samlet en underlig gjeng, med flere unge fra Finnmark som ikke hadde gått noe skole i det hele tatt. Han kaller det et tullkurs og mener at han ikke lærte noen ting. Kurset varte i 5-6 måneder, og de fikk med seg hele vinteren. Han holdt på å fryse i hjel, sier han. Men noen skiturer inn mot Mjøndalen ble det likevel. Gode pølser og gode epler er også minner som tross alt enda henger igjen fra denne tiden. Kurset ble avsluttet 2. mai 1947.

Lykkelige tider påsken 1946 på Moan

De ble i Drammen en stund, men så tok Reidar Elsa med seg nordover til Gratangen. Finnmark var jo brent under krigen, så det var visse forhåpninger om å få tak i arbeid der.

Elsa og Reidar giftet seg 25. oktober 1947. Deres første barn, Anlaug, ble født på loftet i huset på Moan i Gratangsbøtn 3. februar 1948. Far Albert kjørte og hentet jordmoren.²²

Det viste seg at det likevel var vanskelig å få tak i arbeid i tiden etter krigen. Reidar mønstret handelsskipet *Rio Dahle* 31. mai 1951. Her jobbet han som tømmermann ett års tid. I denne tiden bodde Elsa og Anlaug en periode hos Elsas foreldre i Kristiansund. Emil ble født 14. desember 1951 på fødestua Stella Maris. Fødestua ble drevet av katolske nonner. Reidar mønstret av *Rio Dale* sommeren 1952 i New Orléans. Han reiste til Baltimore, mønstret på *Congo* 28.7.52, og jobbet seg over

Anlaug på tur nordover.

til London (ankom 31.7.52), reiste fra Newcastle til Bergen, og videre til Kristiansund. Hele familien reiste så nordover september 1952.

Linda ble født 14. mars 1954 i Narvik.

Han husker at i tiden etter krigen var det vanskelig å få tak i tøy. Han hadde med seg to fine ulltepper fra det militære. Disse teppene brukte søstrene til å sy seg kåper av.

De ble i Gratangen til 1955. Anlaug hadde da rukket å starte i 1. klasse på Gratangen skole, på folkemunne kalt «internatet». Skolen lå nede i Gratangsbotten som var som et sentrum i kommunen, og det var buss til og fra.

De reiste på mange turer. Christmansson hadde kjøpt en hytte på Haukåsen på Averøya for 3000 kroner. Kristiansund ble bombet under krigen så hytta var flittig brukt. Anny, Elsa sin søster arvet hytta, men Reidar fikk overtatt den billig. De var på alle fjell, på Averøya, Rondane, Snøhetta. Han sier at Elsa var et turmenneske. Hun var med på alt, og protesterte aldri. Det var hun som ordnet alt med mat og utstyr, selv om det hendte at kaffen ble glemt noen ganger!²³

I januar 1956 reiste de til Kristiansund og overtok en leilighet i Galeasgata 5 etter Anders og Ella.

Reidar opplevde i tiden etter krigen å få beskyldninger om at krigsseilerne bare hadde latet seg om bord i båtene under krigen. Dette var verst i Kristiansund. Under krigen var det mange nazister her, kanskje hang noe av den holdningen igjen. Han hadde med seg mange tunge minner fra krigen, og noe krisehjelp ble han ikke akkurat tilbudt. Ikke var det noen «trend» i samfunnet heller at man skulle snakke om hva som hadde skjedd. Han måtte bære alt inne i seg. Han føler at mye av disse hendelsene har fått store konsekvenser for han senere i livet. Han følte seg hemmet og hadde mistet troen på seg selv. Konsentrasjonen var borte, og han sier at uten Elsa hadde han ikke klart seg.²⁴ Han forteller at under krigen, mens hendelser pågikk, var han aldri redd. Ting gikk på en måte av seg selv. Han tenkte ikke så mye, som en slags forsvarsmekanisme hadde han sluttet å tenke. Ikke var det så mye tid til å tenke heller, og man gikk inn for å gjøre sitt beste. *Stord* var betraktet som et «heldig» skip, og det påvirket også mentaliteten. Tankene kom derimot i fulle bredder etter krigen.

Elsa og Reidar deltok på 25. års jubileum for *Stord* i Horten 25. og 26. august 1968.

Resten er historie.

Etterord

Elsa hadde en rekke helseplager den siste tiden hun levde. Hun fikk satt inn en hofteprotese, men ble aldri helt bra. Til slutt mistet Reidar sin Elsa 18. desember 2007, og livet ble ikke helt det samme som før. 15.juni 2013 ble Reidar sin 94 årsdag feiret på Rica Hotell i Kristiansund. Hele familien var samlet i anledningen, som var blitt gjort nesten som en tradisjon hvert år siden 2009. Reidar selv døde på Rokilde 28.august 2013, mett av dage.

Elsa og Reidar ble begge bisatt i Kirkelandet Kapell i Kristiansund, og gravlagt der.

Reidar feirer dagen sin på Rica Hotell.

*En bunt «forglem meg ei»
la jeg igjen til deg
som en takk
for alt du gav
til han på ville hav*

Reidar Bang Hansen
tilegnet Elsa